

ISBN: 978-625-7014-45-8

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A. Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 255

Felsefe - Bilim

Yayın Yönetmeni

Furkan Çalışkan

Dizi Editörü

Yusuf Genç

Editör

Mehmet Arıkan

Düzeltili

Hüsnâ Baka

Mizanpaj

Nilgün Sönmez

Kapak

Harun Tan

İlk Baskı
Tarihi 2015

**KETEBE'DE
1. BASKI**

Mayıs 2020
İstanbul

Ketebe Yayınları

Sertifika No. 34989

Maltepe Mahallesi Fetih

Caddesi No: 6 Dk: 2

Topkapı 34010 İstanbul

Tel: 212.612 29 30

e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt

Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.

Cihangir Mah. Güvercin Cad.

No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok

Kat: 2 34310 Haramidere -

Avcılar / İstanbul Sertifika No: 44452

Tel: 212.412 17 00

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Sözün Eşiginde

İHSAN FAZLIOĞLU

KETEBE

İhsan Fazlıoğlu

Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü. 1966 yılında Ankara'da doğdu. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü'nü bitirdi (1989). Ürdün Üniversitesi'nde (Amman) ve Arap Bilim Tarihi Enstitüsü'nde (Halep) bilim ve matematik tarihi üzerinde araştırmalar yaptı (1990-1992). Yüksek lisans çalışmasını İ.Ü. Bilim Tarihi Bölümü'nde (1993); doktorasını İ.Ü. Felsefe Bölümü'nde tamamladı (1998). Oklahoma Üniversitesi'nde (ABD) sahasıyla ilgili araştırmalar yaptı (2001-2002). McGill Üniversitesi, İslam Araştırmaları Enstitüsü'nde misafir öğretim üyesi olarak bulundu, proje danışmanlığı yaptı ve kıdemli araştırmacı olarak çalıştı (2008-2011). Fazlıoğlu hâlen İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü'nde öğretim üyesidir (2011-...). Fazlıoğlu, felsefe-bilim tarihi ile matematik tarihi ve felsefesi üzerine yoğunlaşmakta, özellikle bu yapıların İslam-Anadolu Selçuklu-Osmanlı-Türk medeniyet tarihi içerisindeki gelişmelerini yazma kaynaklara dayanarak incelemekte ve yayınlar yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Takdim	7
Modern Dünyada Bilgi ve Zihniyet	9
Ölçüt Sorunu.....	9
Neden Üzerine.....	16
Ortak Kültür Havzasının Yapısı.....	19
Batı Avrupa'da Ne Oldu?.....	25
Yorum, Kurum, Durum.....	39
Çağdaş Manzara.....	46
Bilimi Nasıl Eleştirebiliriz?.....	48
Felsefe ile Tarih İlişkisi	53
I. Yöntem Üzerine.....	54
II. Felsefe ile Tarih İlişkisi: Genel İlkeler.....	55
1. Aristotelesçi-İbn Sînâcî Aşama.....	58
2. Fahreddin Râzî - İbn Haldûncu Aşama.....	60
3. Kantçî - Diltheyci Çağdaş Aşama.....	73
III. Sonuç.....	79
Dinî Yargılar Tekvînî mi, İtibârî mi -Kadîm Tartışmaya Yeni Bir Yaklaşım-	81
Giriş.....	81
İddia.....	84
Temellendirme.....	84
1. Bilim: Hakikat ile İtibâr.....	84
2. Dil: Keyfî ama Kurallı.....	89
İddia'ya Geri Dönüş.....	91
Sonuç.....	100

Yeni Bir Ahlâk Nazariyesi: Tarihin Bir	
Türevi Olarak Ahlâk	103
Kadim Ahlâk Nazariyesi: <i>Tabiatın</i> Bir Türevi Olarak Ahlâk.....	106
Yeni Bir Ahlâk Nazariyesi: <i>Tarihin</i> Bir Türevi Olarak Ahlâk.....	114
Osmanlı Felsefe-Bilim Tarihinde Dilin Kökeni Sorunu	131
Soru ve Sorun Üzerine Değıniler.....	132
Tabiat ile Hayat.....	135
Dilin Menşe-i İntizâi Nedir?.....	147
Denmek İstenen ve Hurûflık.....	154
Gâibe Hitab Etmek: Yazı.....	156
Dilin İstihsânî/Estetik Boyutu.....	157
Dilin Değışim İçre Modellenmesi ya da Tarih Kavramı.....	159
İnsan Bir Gelenektir	163
Gelenek: Örf ile Âdet.....	164
Gelenek: Kural ile Düzenlilik.....	165
Gelenek: Hayvaniyet ile Nutkiyet.....	165
Gelenek: Süreklilik ile Değışim.....	167
Gelenek: Eski ile Yeni.....	168
Gelenek: Cemaat ile Toplum.....	169
İnsan Üzerine, İnsanlarla, İnsanca	
Konuşmak Mümkündür...	173
“O Başka, Bu Başka!” Felsefesi ya da	
Günümüz <i>Din Dilinin</i> Eleştirisi!	187
Türkiye’de İslâm’ın Bir Geleceđi Var mı?	195
Giriş.....	195
I. Tespit.....	197
II. Teşhis.....	198
Türkler İle İranlıların Tarihi İlişkilerinin	
Modellenmesi Üzerine Bir Deneme	205
Türkistan’ın Felsefe-Bilim Zihniyetinin Ana-İlkeleri	213

Takdim

Taşköprülüzâde'nin *Miftâh el-saâde ve misbâh el-siyâde* adlı eserinde dile getirdiği üzere akıl ölüdür ki, bilgi ile hayat bulur; bilgi ölüdür ki, arzu ile dirilir; arzu cılızdır ki, okumak ile güçlendirilir; okumak örtülüdür ki, münâzara ile açığa çıkartılır; münâzara verimsizdir ki, ancak eylem ile üretilir; o kadar ki, en nihayetinde *bilgi* ile *eylem* bir araya geldiklerinde beraberce çoğalır... Şüphesiz Taşköprülüzâde'nin cümleleri, hem kendi tarihî ortamı hem de günümüz açılarından farklı yorumlanabilir; ancak bu yazıların bağlamı içinde, denilenler, yeniden şu biçimde ifadelendirilebilir: Dile ve ele inmeyen, yalnızca zihinde kalan bilgi çoğalmaz... Başka bir deyişle düşünce söze gelmeli, söze girmeli ki, yola koyulabilsin, mekâna yayılabilsin.

Değişik zamanlarda ve muhtelif mekânlarda insan, tarih, felsefe, teknoloji, dil, bilgi, bilim, din ve ahlâk gibi konularda verilen derslerin ve yapılan konuşmalar ile sunumların çözümlerinden üretilen yazıların bir araya toplanmasıyla oluşan bu kitap, yukarıda Taşköprülüzâde'nin cümlelerine nispetle dile getirilen *söze gelen düşüncenin* anlık bir ifadesidir. O kadar ki, sözlü ifade yazıya döküldüğünde de sözlü kültürün im-

kânlarına bağlı kalınmış; ne deyişlerin naifliği tashih edilmiş ne de tekrarlar ayıklanmıştır. Söz, muhatap ister; muhatap ise, ister olumlu ister olumsuz bir hâlet-i ruhiye içinde olsun, duymak, katılmak, kısaca pay almak... Bu nedenle kitapta, söze gelen düşünce nasıl söze geldiyse o hâliyle muhatabı ile baş başa bırakılmıştır. Ucu açık, tamamlanmamış bir şekilde ki, muhatap yalnızca okumakla yetinmesin, sohbet ediyor-muşçasına *denmek isteneni* duysun, katılsın ve pay alsın... Kısaca anlamı, sadece anlatanın değil anlayanın da iradesini katarak inşa etsin.

“Düşünmek, icabete hazırlayan bir yakarıştır.” der İbn Sînâ... Düşünceyi söze vurmak ya da yazıya koymak ise yakarışın bir ifadesi. Bu kitapta yakarış, sözün eşiğinde dile gelmiştir; tüm samimiyeti ve ihlâsıyla... Sözün eşiği, ümidin eşiğidir; çünkü bir yerde söylenecek söz var ise, hâlâ ümit var demektir; s-öz-den, dolayısıyla öz-den yeşeren bir ümit... Sözümüz, ümidimizdir...

Modern Dünyada Bilgi ve Zihniyet¹

Bugün burada daha önce ilân edildiği üzere “Modern Dünyada Bilgi ve Zihniyet” üzerine konuşacağız. Ancak bir buçuk saat içinde böyle uzun bir konuyu, bilim devrimini, aydınlanmayı, XX. yüzyıldaki bilimsel gelişmeleri ve tüm bunların Türkiye’deki algısını anlatmak oldukça zor; bu konuların her biri için ayrı ayrı sunumlar yapmamız gerek. Ama burada genel bir çerçeve sunmaya gayret edeceğim.

Ölçüt Sorunu

Özellikle modern bilim, teknoloji vb. konular söz konusu olduğunda bizde hep iki türlü tavrı takınılır: Batı-cı insanların tavrında görüldüğü üzere, aşağılık psikolojisi kokan abartılı bir övgüyle bahsedilir. Kendi tarihimiz de tersine, tahkir de-recesinde yerilir. Dinî ve millî hassasiyeti yüksek kesimlerde

---

1 “Modern Dünyada Bilgi ve Zihniyet” adıyla 17 Mart 2012’de, Genç Akademi’de (İstanbul) yapılan konuşmanın metnidir. Şurada yayımlanmıştır: “Modern Dünyada Bilgi ve Zihniyet”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 112, Güz 2012, s. 5-26.